

Vallsjö gamla kyrka

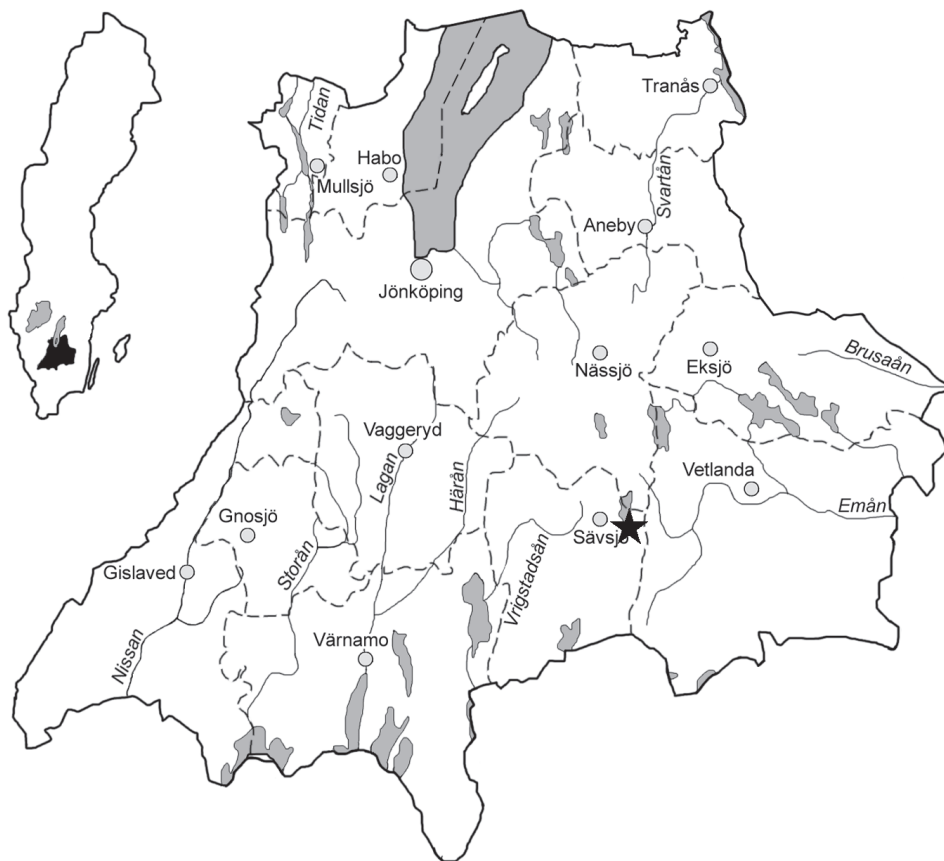

Antikvarisk medverkan i samband med
restaurering av klockstapel

*Vallsjö socken i Sävsjö kommun,
Jönköpings län, Växjö stift*

Vallsjö gamla kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
restaurering av klockstapel
Vallsjö socken i Sävsjö kommun
Jönköpings län, Växjö stift

Rapport och foto: Anders Franzén & Robin Gullbrandsson
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte	5
Historik.....	6
Före restaurering.....	7
Omfattning och vidtagna åtgärder.....	9
Sammanfattning.....	11
Referenser.....	11
Administrativa uppgifter.....	12

Bilagor

Materialspecifikation

Utdrag ur ekonomiska kartans blad XXXXXX. Skala 1:4000

Vallsjö gamla kyrka och klockstapel. Fotot taget före genomförda arbeten.

Inledning

Den 24 februari 2012 sammanställdes på uppdrag av Sävsjö kyrkliga samfällighet ett program för åtgärdande av skador på Vallsjö gamla kyrkas klockstapel. Programmet togs fram av Arkitekthuset AB i samverkan med Svensk Byggtradition. Tillstånd lämnades av länsstyrelsen den 1 mars 2012. För antikvarisk medverkan anlidade samfälligheten Jönköpings läns museum genom Robin Gullbrands-son och Anders Franzén, vilka sammanställt föreliggande rapport. Arbetena genomfördes från april till och med augusti 2013. Slutbesiktning ägde rum den 28 augusti 2013.

Syfte

Arbetena syftade till att åtgärda rötskador på klockstapeln och i övrigt genomföra underhåll i form av målning och tjärning. Rapporten syftar till att utgöra en dokumentation av arbetenas art och omfattning, samt av material- och metodval.

Klockstapeln fotograferad år 1950. ATA.

Klockstapeln före restaurering, sedd från nordväst.

Historik

Vallsjö gamla kyrka uppfördes under 1100-talets andra hälft som en romansk absidkyrka i sten. Kyrkan skall ursprungligen ha haft ett västtorn, men detta rasade i samband med att danska styrkor stack kyrkan i brand 1568. Detta utförande liksom två skulpterade sandstens-portaler i söder indikerar att byggherren var en lokal storman. Något nytt torn uppfördes aldrig efter branden, istället restes en klockstapel 1585. När en ny kyrka byggdes närmare stationssamhället Sävsjö åren 1890–1891 kom kyrkklockorna att flyttas över dit. Den gamla klockstapeln revs 1899 och blev uppsågad till ved. På 1920-talet restaurerades den gamla kyrkan för att åter kunna fungera som gudstjänstlokal. Detta föranledde önskan att åter ha en klockstapel på kyrkogården. Åren 1931 till 1932 restes så den nuvarande klockstapeln. Förlagan till arkitekt Sven Brandels ritningar skall ha varit den tidigare stapeln. Några uppgifter om senare reparationer av stapeln har inte kunnat påträffas.

Rötskada på östra stödbenet.

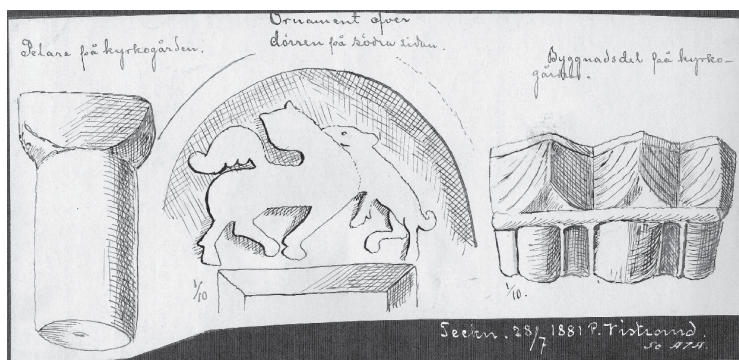
Före restaurering

Konstruktion

Klockstapeln står i det sydöstra hörnet av kyrkogården. Den består av tre hjärtstolpar som stöts av åtta snedsträvor (tre i norr respektive söder samt en åt väster respektive öster). Hjärtstolparna saknar helt inklädnad. Snedsträvornas ovansida är täckt med sågade och tjärade furuspån. Sidorna täcks till hälften av en klingsågad panelbräda, på undersidan saknas detta helt. Dessa stolpar och strävor bärs av syllar i tre nivåer, en övre öst-västlig på tre nord-sydliga, underst är ytterligare en öst-västlig som dock inte sträcker sig under stödbenen. Syllarna i sin tur vilar på obearbetade fältstenar. Syllarna har två vinklade täckbrädor som avtäckning samt panelbrädor på sidorna, allt klingsågat. Stolpar, strävor och syllar är målade med röd slamfärg. Klockorna omges av en i plan kvadratisk kammare som kröns av ett valmat tak med karnisprofil och en åttkantig spira. Väggar och tak är klädda med sågade och tjärade furuspån. Överst är en svartmålad smidd vindflöjel. I alla väderstreck är två luckor

Sandstensdetaljer från den romanska sydportalen ligger i en hög mellan två av syllarna.

med tjärad fiskbenspanel. En sentida trästege med handledare leder upp till klockorna.

Skadebild

Syllarnas täckbrädor är i dåligt skick medan panelbrädorna på sidorna är i varierande skick. Hjärtstolparna har till följd av avsaknad av beklädnad mycket torksprickor och viss ytröta. Den västra stolpen har en gammal lagnings som är dåligt utförd. Stödbenen åt väster och öster har ytlig röta åt söder. Spåntäckningen på dessa stödben är också i dålig kondition. Strax under klockkammaren är hjärtstolparna sammanlänkade med kraftiga, bultade tvärstycken, det södra av dessa är rötskadat i ändarna. Klockkammarens ytterliv vilar via sex hörnstolpar på snedsträvorna, den sydöstra hörnstolpen är rötskadad i nederkant. Den sydöstra ljudluckan livar inte med fasadbeklädnaden, med följd att vatten trängt in och orsakat röta. Mellan två av syllarna åt norr förvaras skulpterade sandstensdetaljer från den romanska sydportalen. Dessa är delvis staplade på varandra och överväxta med vegetation.

Skyddande panelbrädor monterade på hjärtstolpar och stödbenen i väster och öster, nya täckbrädor monterade som skyddstak på syllarna. Södra tvärbjälken utbytt.

Omfattning och vidtagna åtgärder

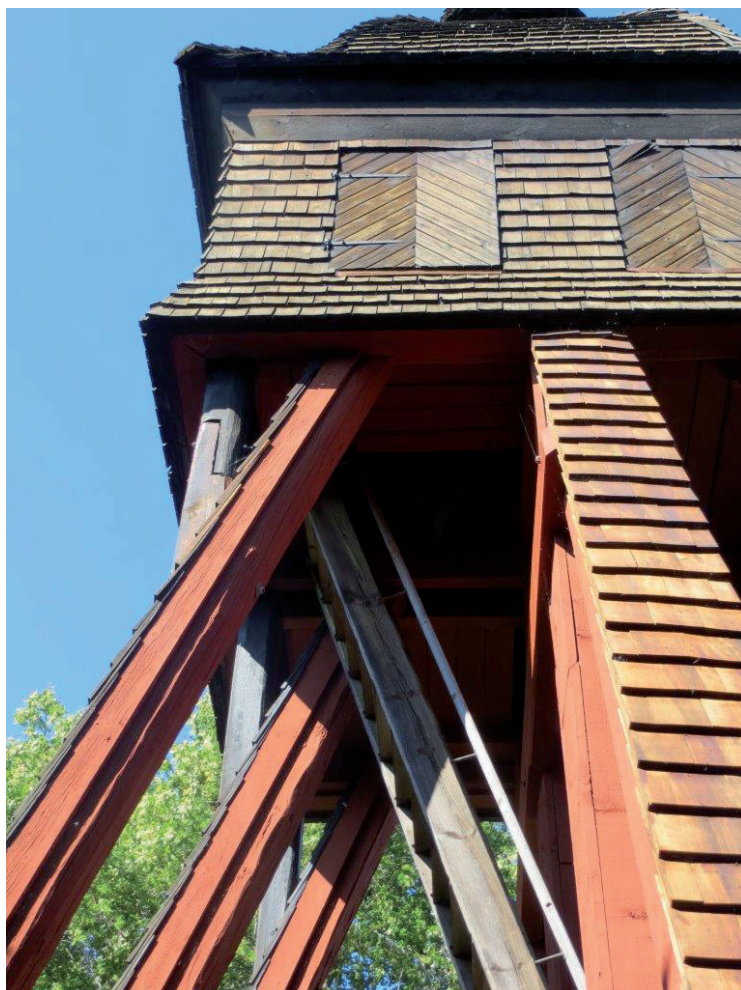
Alla täckbrädor på syllarna byttes ut mot nya av ramsågat furuvirke. Skadade panelbrädor på sidorna ersattes med ramsågat granvirke. Hjärtstolparna gavs en skyddande klädsel av panelbrädor av ramsågat granvirke. På västra och östra stödbenen höggs rötat virke bort (4 respektive 8 cm) och därefter lagades de i med furuvirke, dessa fick nya täckbrädor på sidorna. Den gamla lagningen i den västra hjärtstolpen ersattes med en ny halvsulning. Västra och östra stödbenen fick helt ny täckning av sågade (likt befintlig övrig spånklädsel), tjärdoppade furuspån i samma dimensioner som de gamla, på övriga delar byttes enbart enstaka skadade spån. Den södra tvärbjälken byttes ut, den nya och den gamla i norr gavs båda snedsågade ändar för bättre vattenavrinning innanför spånklädseln. Under ljudluckorna monterades ett kopparplåtsbleck för att förhindra vatteninträngning. Allt virke levererades ramsågat av Hobysågen i Bräkne-Hoby, Blekinge. Spånklädsel och ljudluckor tjärades. Vindflöjeln blästrades ren från rost och målades med svart oljefärg. Allt övrigt trä ströks med äkta falu rödfärg. Stegen och handledaren rengjordes och behandlades med roslagsmahogny. Sandstensfragmenten från

Lagning på östra stödbenet.

Klockstapelns spånklädsel nytjärad.

Ny spåntäckning på stödbenet till höger i bild, hörnstolpen till klockkammaren har skarvats i med ett nytt stycke, under ljudluckorna har bleck av kopparplåt monterats.

Vindflöjeln ommålad.

Sandstensfragmenten från kyrkans romanska sydportal har fått en mer ordnad uppställning med ett rullbart skyddstak.

Klockstapeln efter avslutade arbeten, sedd från sydväst.

den romanska sydportalen gavs en mer ordnad uppställning mellan två av syllarna åt norr. På syllarna lades ett löst skyddstak med stickespån, vilket har monterade små hjul för förflyttning i sidled. Det lilla kolonnkapitålet flyttades in i kyrkan.

Sammanfattning

Norra Vallsjö gamla kyrkas klockstapel har genomgått nödvändiga reparations- och underhållsåtgärder. Bortsett från en skyddande inklädnad av hjärtstolparna så har befintlig utförande vidmakthållits. Traditionella material har använts. Därtill har ett skyddstak konstruerats för de skulpterade sandstensfragmenten från den romanska kyrkans sydportal.

Referenser

Tryckta källor

Haas, J. 2009. *Kulturbeskrivning och bedömning. Vallsjö gamla kyrka. Byggnadsvårdsrapport 2009:24. Jönköpings läns museum.*

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	433-6216-2011
Jönköpings läns museums dnr:	338/2012
Byggherre:	Sävsjö kyrkliga samfällighet
Projektledare:	Daniel Höglund, Arkitekthuset AB, Jönköping
Entreprenör:	Kyrktak bygg & konsult AB, Norrköping
Rapportansvarig:	Robin Gullbrandsson, Jönkö- pings läns museum
Antikvarisk medverkan:	Anders Franzén & Robin Gull- brandsson, Jönköpings läns museum
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Sävsjö kommun
Socken:	Vallsjö socken
Fastighetsbeteckning:	Vallsjö gamla 1:1

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Kyrktak
bygg&konsult AB

 info@kyrktak.se
 www.kyrktak.se

Tjänsteställe/Handläggare

Datum: 2013-09-13

Vår referens

Vallsjö gamla kyrkas klockstapel – Rapport över åtgärder 2013

Under perioden maj-juni 2013 renoverades klockstapeln enligt följande:

Samtliga täckbrädor på syllarna byttes till nya. Rötskadade delar av stående stolpar åt öster och väster sågades ur och ersattes med nytt virke som fälldes in. Rötskadad hörnstolpe under klockhuv mot stödben halvsulades med nytt virke. Stående hjärtstockar höggs rena från ytröta och kläddes med panelbrädor. Östra och västra pelaren täcktes med panelbrädor på sidorna. Södra tvärstycket under klockorna byttes till nytt. Alla syllar och sidor på stolpar målades med Falu Rödfärg. Ny spån monterades på östra och västra pelaren. Samtliga spånytor borstades, lagades och tjärades. Nya droppbleck monterades under luckorna på klockhuset. Vindflöjeln demonterades, blästrades, målades med linoljeblymönja, slutmålades med svart linoljefärg och återmonterades. Nytt litet skärmtak monterades över kalkstenar från kyrkans äldsta delar och som förvaras på marken under klockstapeln mellan syllarna. Skärmtaket kläddes med stickspån.

Material:

Täckbrädor syllar:	Furu
Lagning stolpar:	Furu
Panelbrädor:	Gran
Spån:	Sågad furu
Stickspån:	Hyvlad gran
Spik:	Blank och galvad
Fästdon stolpar:	Galvde gängstål med bricka och mutter
Tjära:	Dalbränd trätjära från Claessons Trätjära i Göteborg
Slamfärg:	Falu Rödfärg ljus
Mönja:	Linoljemönja Engwall & Claesson
Plåtfärg:	Lasol Linoljefärg
Dagbok:	
13/5	Etablering. Demontering brädor. Bra väder. Torrt.
14/5	Demontering brädor. Bra väder. Torrt.
15/5	Materialtransport
20/5	Virkestransport Kalmar
21/5	Ställning. Demontering tvärstycke. Byggmöte. Bra väder.
22/5	Montering tvärstycke. Sol och regn.

Reg.nr. 556261-4601

 Kyrktak bygg & konsult AB
 Torsgatan 13 A
 603 63 NORRKÖPING

 Telefon: 011-12 81 31
 Fax: 011-12 81 35

 Mobil: 070-538 43 52
 070-524 13 95

 Bankgiro: 149-1091
 Postgiro: 491 74 28-7

Kyrktak
bygg & konsult AB

 info@kyrktak.se
 www.kyrktak.se

Tjänsteställe/Handläggare

Datum: 2013-09-13

Vår referens

23/5	Ställning. Urjackning stolpe V. Regn.
27/5	Arbete med stolpe V.
28/5	Hämta brädor 31.5X30 i Bräkne Hoby. Regn
29/5	Täckbrädor hjärtstockar. Bra väder.
30/5	Täckbrädor. Bra väder.
3/6	Demontering järnkors/vindflöjel. Täckbrädor. Bra väder.
4/6	Rasmus själv. Täckbrädor. Bra väder. Magnus blåstra kors.
5/6	Ställning. Urjackning stolpe Ö. Bra väder.
6/6	Nationaldag! Täckbrädor samt spåntäckning. Bra väder.
10/6	Målning. Tjärning 1. Spånläggning. Bra väder.
11/6	Målning tjärning. Bra väder. Målning vindflöjel.
12/6	Tjärning 2. Montering vindflöjel. Bra väder.
13/6	Tillverkning skärmtak. Regn.
17/6	Byggmöte. Montering plåtar. Tjärning. Städning
28/8	Slutbesiktning. Bra väder

Norrköping 2013-09-11

Magnus Hedegård

Reg.nr. 556261-4601

 Kyrktak bygg & konsult AB
 Torsgatan 13 A
 603 63 NORRKÖPING

 Telefon: 011-12 81 31
 Fax: 011-12 81 35

 Mobil: 070-538 43 52
 070-524 13 95

 Bankgiro: 149-1091
 Postgiro: 491 74 28-7

Sommaren 2013 restaurerades klockstapeln på Valljö gamla kyrkogård.
Denna rapport redogör för de utförda arbetena. .